

Samenwerkingsverband
voortgezet onderwijs
Amsterdam-Diemen

ONGEDIPLOMEERDE DOORSTROOM VAN HAVO NAAR MBO 4

OPLOSSINGSRICHTINGEN VOOR EEN BETERE
OVERSTAP

Marieke van Meerten

Mei 2026

+31 20 811 99 21
Bijlmerdreef 1289
1103 TV Amsterdam
info@swvadam.nl
www.swvadam.nl

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING.....	3
OVER DIT ONDERZOEK.....	4
1. AMSTERDAMSE CONTEXT	6
BASISSCHOOLADVIEZEN.....	6
DOORSTROOMTOETS GROEP 8	6
SCHOOLLOOPBANEN EN HAVO 4.....	7
OVERSTAP NAAR HET MBO.....	7
2. KNELPUNT	8
3. OPLOSSINGSRICHTINGEN VOLGENS BETROKKENEN	10
WAT ZIEN VO-PROFESSIONALS ALS MOGELIJKE OPLOSSINGEN?.....	10
WAT ZIEN MBO-PROFESSIONALS ALS MOGELIJKE OPLOSSINGEN?.....	12
DE STEM VAN DE DOELGROEP	13
4. LESSEN UIT BESTAANDE INITIATIEVEN	15
5. BIJLAGEN	16
BIJLAGE 1 – TERUGKERENDE FACTOREN BUITEN DE SCOPE VAN HET PROJECT.....	16
BIJLAGE 2 - VROEGE ORIËNTATIE ALS SYSTEEMINTERVENTIE IN HAVO 3	19
BIJLAGE 3 – DE GEÏNTERVIEWDEN	21
BIJLAGE 4 – LITERATUURLIJST.....	25

INLEIDING

De ongediplomeerde doorstroom van havo naar mbo staat de laatste jaren volop in de belangstelling. Leerlingen met minimaal een overgangsbewijs van havo 3 naar 4 kunnen zonder havodiploma instromen in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) op niveau 4. Voor een deel van de leerlingen die hun havo-opleiding voortijdig beëindigen, vormt deze route een passend alternatief. Bijvoorbeeld omdat zij een andere onderwijsroute willen volgen, of omdat voortzetting van de havo niet haalbaar blijkt.

Tegelijkertijd valt deze groep leerlingen ook binnen de doelgroep van het gemeentelijke beleid rondom voortijdig schoolverlaten. Dit beleid richt zich op jongeren zonder startkwalificatie en op het versterken van de overstap tussen het voortgezet onderwijs en het mbo. Juist voor havoleerlingen die zonder diploma instromen, is de overstap naar het mbo een kwetsbaar moment in de onderwijsloopbaan. Adequate begeleiding en een goede aansluiting tussen onderwijssectoren zijn op dit moment doorslaggevend.

Het aantal havoleerlingen dat zonder diploma overstapt naar het mbo is de afgelopen jaren duidelijk toegenomen. Enkele jaren geleden nam ongeveer vijf procent van de havo-4 leerlingen deze route. Inmiddels is dat aandeel gestegen naar ongeveer één op de tien. Dit is een landelijke ontwikkeling, zoals te zien is in cijfers van de Inspectie van het Onderwijs. Van de ongediplomeerde havisten valt ongeveer 18% binnen vijf jaar uit zonder startkwalificatie. Dit toont aan dat de overgang van havo naar mbo, met name zonder diploma, een kwetsbaar overgangsmoment is binnen de schoolloopbaan.

Het havo vervult in het Nederlandse onderwijsstelsel een belangrijke schakelpositie. In vergelijking met andere onderwijsniveaus is de op- en afstroom in havo-loopbanen relatief groot, waardoor schoolloopbanen vaak niet lineair verlopen.

Deze dynamiek concentreert zich vooral in de bovenbouw. Havo 4 is daarbij een belangrijk kantelpunt: dit leerjaar markeert de overgang naar het examenprogramma, met een hogere mate van abstractie, grotere zelfstandigheid en toenemende examendruk. Juist in havo 4 is het percentage zittenblijvers het hoogst binnen het voortgezet onderwijs, en dat aandeel neemt toe: van ongeveer 15% in 2018 naar circa 19% in 2022 (Inspectie van het Onderwijs, 2023).

Over dit onderzoek

Dit kwalitatieve en verkennende onderzoek brengt de perspectieven van betrokken stakeholders in kaart en vertaalt deze naar mogelijke oplossingsrichtingen die ter besluitvorming zijn voorgelegd aan het bestuursoverleg Doorlopend Leren, het mbo en de gemeente Amsterdam. Het bredere doel is tweeledig: uitval in de doorstroom van havo naar mbo voorkomen en het studiesucces van instromende leerlingen vergroten.

Voor dit onderzoek zijn meer dan vijftig interviews gehouden met betrokkenen uit drie groepen binnen het Amsterdamse onderwijs:

- Professionals in het voortgezet onderwijs (vo): de gesprekken vonden plaats op scholen van Zaam, Esprit, VOvA, Cedergroep, MSA en Geert Groote Scholen. Per school is gesproken met onder meer schoolleiders, afdelingsleiders, decanen en ondersteuningscoördinatoren.
- Professionals in het middelbaar beroepsonderwijs Amsterdam (mbo): er zijn gesprekken gevoerd met medewerkers van onder andere het Mediacollege, het Hout- en Meubileringscollege en het ROC van Amsterdam. De functies liepen uiteen van overstapcoördinator en projectleider beroepshavo tot beleidsmedewerker en vertegenwoordiger van het Loopbaan Expertise Centrum (LEC).

- De stem van de doelgroep: studenten Toegepaste Psychologie van de Hogeschool van Amsterdam hebben via interviews de ervaringen van (oud)studenten met de overstap van havo naar mbo in kaart gebracht.

Naast de Amsterdamse context zijn drie kortlopende landelijke projecten voor dezelfde of een verwante doelgroep onderzocht, evenals zes trajecten met een looptijd van een half jaar tot een jaar voor soortgelijke doelgroepen. Daarnaast zijn landelijke experts geraadpleegd met uiteenlopende functies op het gebied van beleid, onderzoek of uitvoering rond deze doelgroep. Ten slotte zijn bestaande documenten, eerdere onderzoeken en evaluaties van vergelijkbare trajecten geanalyseerd.

Dit onderzoek is onderdeel van de MBO-agenda, waarin voortgezet onderwijs en mbo samenwerken aan structurele oplossingen en concrete handelingsperspectieven.

1. AMSTERDAMSE CONTEXT

In Amsterdam is de ontwikkeling van havoleerlingen die zonder diploma overstappen naar het mbo extra relevant vanwege specifieke kenmerken van de regionale onderwijsstructuur. De Amsterdamse context laat zien dat relatief veel leerlingen onderwijsloopbanen volgen waarin op-, af- en doorstroom een belangrijke rol spelen. Hierdoor is ook de groep leerlingen voor wie de overgang van havo naar mbo een reële of noodzakelijke vervolgrichting vormt, relatief groot.

Tegelijkertijd brengt deze dynamiek verhoogde risico's met zich mee op vertraging, demotivatie en voortijdige uitval, waardoor de kwaliteit van begeleiding en aansluiting tussen vo en mbo in Amsterdam extra relevant wordt.

Basisschooladviezen

Amsterdam kent relatief veel hoge schooladviezen. In schooljaar 2023/2024 ontving:

- 27% van de leerlingen een vwo-advies,
- 16% van de leerlingen een havo/vwo-advies,
- 16% van de leerlingen een puur havo-advies.

In totaal kreeg dus 59% van de Amsterdamse leerlingen minimaal een havo-gericht advies. (Onderzoek en Statistiek Amsterdam, 2025).

Doorstroomtoets groep 8

Bij ongeveer de helft van de Amsterdamse leerlingen ligt het advies uit de doorstroomtoets lager dan het schooladvies (Onderzoek en Statistiek Amsterdam, 2025). Dit wijst mogelijk op een structurele overschatting van het aanvankelijke niveau, wat later in de schoolloopbaan tot bijstellingen kan leiden.

Schoolloopbanen en havo 4

Regionale monitoring laat zien dat in Amsterdam:

- ongeveer 20% van de havo 4-leerlingen blijft zitten,
- het slagingspercentage voor havo lager ligt dan landelijk,
- en een relatief groot aandeel leerlingen binnen zeven jaar geen middelbareschooldiploma behaalt (Onderzoek en Statistiek Amsterdam, 2025).

Overstap naar het mbo

Recente cijfers laten zien dat ongeveer 78% van de Amsterdamse instromende mbo-studenten een vo-diploma heeft. De overige 22% stroomt in vanuit het praktijkonderwijs, het voortgezet speciaal onderwijs of het voortgezet onderwijs zonder diploma (Gemeente Amsterdam, 2023).

Onderzoek wijst uit dat zittenblijven slechts beperkt effectief is als interventie. Minder dan de helft van de leerlingen die een leerjaar overdoet, behaalt uiteindelijk een diploma op hetzelfde niveau. In sommige gevallen leidt zittenblijven zelfs tot demotivatie en een verhoogd risico op afstroom, in plaats van tot herstel van leerprestaties.

Ondanks de groeiende aandacht voor de omvang en de risico's van deze route, ontbreekt het aan onderbouwde kennis over welke begeleidings- en omgevingsfactoren bepalend zijn voor een succesvolle overstap naar het mbo, specifiek voor ongediplomeerde havisten. Ook een stedelijke, samenhangende aanpak ontbreekt tot op heden.

2. KNELPUNT

Vo-scholen signaleren risico's vroeg, maar de daadwerkelijke oriëntatie op het mbo start meestal pas wanneer duidelijk wordt dat overgaan niet lukt. Zolang het havodiploma haalbaar lijkt, zijn leerlingen en ouders weinig bereid alternatieven te verkennen. Tegen de tijd dat de overstap onvermijdelijk wordt, zijn de open dagen vaak al voorbij en moet in korte tijd een keuze worden gemaakt. Een realistisch beeld van de opleiding en het beroep ontbreekt dan meestal.

Een complicerende factor is de manier waarop deze overstap binnen het onderwijssysteem wordt gedefinieerd en beoordeeld. In het voortgezet onderwijs geldt een overstap naar een lager onderwijsniveau of het niet afronden van het oorspronkelijke onderwijsniveau als afstroom (CBS, 2021; OCW, 2024). Voor havoleerlingen betekent dit dat de overstap naar het mbo zonder diploma in het onderwijsresultatenmodel van de Inspectie van het Onderwijs wordt beschouwd als een niet succesvol afgeronde onderwijsroute. Afstroom is een belangrijke indicator waarop scholen worden beoordeeld; hoge percentages kunnen aanleiding geven voor nader toezicht of kwaliteitsonderzoek (Inspectie van het Onderwijs, 2024; OCW, 2024).

Uit de interviews met mentoren, decanen en schoolleiders in dit onderzoek komt een ander perspectief naar voren. Zij beschouwen de overstap van havo naar mbo niet per definitie als afstroom, maar als een passende en constructieve vervolgstap voor leerlingen bij wie een praktijkgerichte leerroute beter aansluit. In de professionele praktijk geldt deze overstap dus vaak als een doorstroom naar een beter passende onderwijsomgeving, en niet als een negatieve uitkomst.

Dit wijst op een spanningsveld tussen enerzijds de beleidsmatige en institutionele definitie van deze overstap, en anderzijds de pedagogisch-didactische en

loopbaangerichte benadering van onderwijsprofessionals. Die spanning maakt het complex om de overstap expliciet te positioneren als volwaardige en positieve onderwijsroute.

3. OPLOSSINGSRICHTINGEN VOLGENS BETROKKENEN

Het merendeel van de overstappers onderscheidt zich door één of meer van de volgende kenmerken: ze hebben een moeizame overgang naar 4 havo, hebben al eerder gedoubleerd, kampen met motivatie- of verzuimproblematiek of hebben moeite met zelfstandigheid. Ook accepteren ze pas laat in het schooljaar dat havo mogelijk niet haalbaar is. In de interviews met de professionals uit het veld is gesproken over wél werkt voor deze doelgroep. Onderstaande oplossingsrichtingen zijn gebaseerd op terugkerende patronen in de interviews.

Wat zien vo-professionals als mogelijke oplossingen?

Van crisis- naar loopbaangesprek → eerder beginnen met het gesprek over alternatieven
Bespreek al in 3 havo meerdere routes, positioneer het mbo als volwaardige mogelijkheid naast het hbo en betrek alle havoleerlingen bij de oriëntatie op het mbo. Zo wordt de overstap minder geassocieerd meer uitval en meer als een volwaardige optie gezien.

Uit de interviews blijkt dat bijna alle vo-scholen het mbo voor bepaalde leerlingen als een betere aansluiting zien bij hun interesses, vaardigheden en behoeften. In de praktijk blijft de standaardgedachte echter: van havo naar hbo. Het mbo wordt daardoor vaak niet meegenomen bij de algemene beroeps- of opleidingsoriëntatie. Leerlingen worden pas gestimuleerd om het mbo als optie te overwegen wanneer duidelijk wordt dat het halen van het havodiploma mogelijk niet haalbaar is.

Beter zicht op mbo-routes en mogelijkheden

Professionals geven aan behoefte te hebben aan concreet, snel toepasbaar inzicht om leerlingen beter te kunnen adviseren: welke opleidingen zijn beschikbaar, wat zijn de doorstroommogelijkheden en welke mogelijkheden zijn er voor versnelling of vrijstelling. Daarnaast is er behoefte aan gebundelde informatie, zodat niet tien open dagen bezocht hoeven worden, en de inzet van studie- en beroepskeuzetesten.

Leerlingen realistischer laten oriënteren

Een realistische oriëntatie vraagt om een volledig beeld van mbo-mogelijkheden, gericht verwachttingsmanagement rondom beroep en opleiding en inzicht in de studievaardigheden die op het mbo nodig of anders zijn.

Aandacht voor emotionele verwerking van de overstap → eerst accepteren, dan vooruitkijken

De overstap kan voelen als verlies of falen. Vo-scholen zien dat motivatie voor het mbo pas kan groeien wanneer er ruimte is voor erkenning van dat gevoel, normalisering van twijfel, perspectief op nieuwe kansen en het opdoen van succeservaringen.

Meer contact tussen vo en mbo → elkaar makkelijk kunnen vinden

De samenwerking tussen het vo en mbo is vaak afhankelijk van individuen. Wat professionals nodig hebben zijn vaste aanspreekpunten, korte lijnen, gezamenlijke activiteiten en een snelle informatie-uitwisseling.

Inzet van ervaringsgerichte activiteiten → zien en doen in plaats van horen

Folders en gesprekken alleen zijn onvoldoende. Vo-scholen zien meer in activiteiten waarin leerlingen de sfeer en praktijk van het mbo direct ervaren: meeloop- en open dagen (in juni eventueel speciaal voor deze doelgroep), proefstuderen en werken aan echte opdrachten. Gast sprekers van buiten school kunnen een ander perspectief bieden. Peer-to-peer werkt: succesverhalen van leerlingen die de overstap hebben gemaakt, maken het verschil. Tot slot pleiten vo-scholen ervoor om beschikbare

middelen uit pilots te besteden aan mensen die op het mbo deze doelgroep extra kunnen begeleiden.

Eenduidige werkwijze op alle vo-scholen

Een decaan stelde voor om te werken met een vaste werkwijze rondom doubleren. Dit kan bijvoorbeeld via een standaardbrief waarin helder staat wat doubleren inhoudt en welke vervolgstappen daarbij horen, zoals oriëntatie op of inschrijving voor het mbo. Zo wordt het advies minder persoonsgebonden en minder snel ervaren als een besluit van de mentor alleen.

Wat zien mbo-professionals als mogelijke oplossingen?

Betere voorbereiding vóór instroom → minder verrassingen na de start

Veel problemen die na de start zichtbaar worden, zijn vaak al eerder te voorzien. Studenten starten soms met een onduidelijk beroepsbeeld of twijfel over hun keuze. Daarbij komt dat ze weinig kennis hebben van de dagstructuur en de mate van zelfstandigheid die van hen wordt verwacht op het mbo onderschatten.

Betere overdracht tussen vo en mbo → niet opnieuw beginnen, maar verder bouwen

Het mbo ontvangt studenten vaak zonder een goed beeld van hun voorgeschiedenis. Wat professionals nodig hebben is inzicht in wat er speelt bij de student, welke begeleiding nodig is, welke risicofactoren bekend zijn en welke eerdere begeleiding of interventies effect hadden en welke niet.

Realistische verwachtingen bij de student → weten waar je aan begint

Studenten moeten vooraf begrijpen dat mbo duidelijke eisen stelt: aanwezigheid en deadlines wegen zwaar, zelfstandigheid is cruciaal en motivatie is bepalend. Daarnaast moeten ze weten wat de opleiding inhoudt en welk perspectief deze biedt in termen van doorstroommogelijkheden, arbeidsmarktkansen en verdere loopbaanontwikkeling.

Vroeg contact met toekomstige student → relatie vóór registratie

Hoe eerder het contact, hoe groter de kans op een passende start. Dat kan via een kennismakingsgesprek, een meeloopmoment of proefstuderen. Het mbo onderzoekt de mogelijkheid om iemand met vooropleiding havo met een overgangsbewijs naar havo 4 direct naar een specialistische intake te sturen.

Aandacht voor motivatie en persoonlijke ontwikkeling

Succes hangt volgens het mbo sterk samen met willen, volhouden, verantwoordelijkheid nemen en omgaan met tegenslag. Reflectie op talent, keuze en zelfvertrouwen is daarom essentieel.

Stevige begeleiding bij start

De eerste periode is bepalend. Wat helpt, is dat studenten snel iemand kennen (bijvoorbeeld een mentor/SLB'er) en persoonlijke aandacht, een duidelijke structuur, en hulp bij het plannen krijgen. Een snelle reactie op verzuim is essentieel.

Oriëntatieprogramma

Uit de gesprekken komt de suggestie naar voren om vanuit het mbo een oriëntatieprogramma van een half jaar aan te bieden, met de mogelijkheid door te stromen naar de reguliere opleiding zonder vertraging.

De stem van de doelgroep

Oud-havoleerlingen zonder diploma ervaren de overstap naar het mbo aanvankelijk als moeilijk en negatief. Gevoelens van falen, onzekerheid en een negatief zelfbeeld spelen een grote rol. Meer dan de helft dan de respondenten geeft aan dat zij vanuit de havo weinig tot geen informatie hebben ontvangen over de mogelijkheden binnen het mbo. De meesten hebben de start op het mbo als overweldigend ervaren door de toegenomen zelfstandigheid en de hoeveelheid nieuwe verantwoordelijkheden.

Uit de gesprekken met oud-havoleerlingen komen drie factoren naar voren die de overstap belemmeren:

- Gebrek aan tijdige informatie en begeleiding vanuit de havo: leerlingen maken keuzes onder tijdsdruk en zonder voldoende zelfinzicht.
- Begeleiding gericht op cijfers, niet op een bewuste vervolgstap: loopbaanoriëntatie krijgt op de havo onvoldoende aandacht.
- Beperkte loopbaanvaardigheden in combinatie met tijdsdruk: dit vergroot de kans op een mismatch en een moeizame start.

Tegelijkertijd blijkt deze negatieve start niet altijd blijvend: wie een opleiding vindt die beter aansluit bij interesses en leerstijl, ervaart meer motivatie en succes.

Wat hierbij wel werkt: sociale steun van ouders, vrienden en begeleiders, persoonlijke begeleiding met aandacht voor de individuele situatie, en een goede match tussen student en opleiding. Een begeleide en rustige start op het mbo vergroot de motivatie en het gevoel van grip op het leerproces.

De behoefte aan ondersteuning concentreert zich vooral in de fase vóór de overstap. Respondenten gaven aan dat ze behoefte hadden aan vroegtijdige en gerichte begeleiding bij de studiekeuze, met aandacht voor zelfinzicht en de mogelijkheden binnen het mbo. Daarnaast is begeleiding in de startfase van het mbo essentieel om studenten te helpen wennen aan een nieuwe leeromgeving.

Deze bevindingen zijn gebaseerd op een kwalitatieve steekproef en daarmee niet zonder meer generaliseerbaar, maar bieden een praktijkgericht beeld dat een sterke basis vormt voor vervolgonderzoek en interventies.

4. LESSEN UIT BESTAANDE INITIATIEVEN

De afgelopen jaren zijn meerdere initiatieven ontwikkeld die sterk lijken op de beoogde pilot in de subsidieaanvraag. Deze programma's duurden doorgaans zeven tot twaalf weken, met twee tot vier programmadagen per week en kenmerkten zich door een zorgvuldige intake en selectie op motivatie en oriëntatiebereidheid. Vo-scholen betaalden meestal een bijdrage tussen €600 en €1.000 per leerling.

Hoewel betrokkenen de inhoud en resultaten positief beoordelen, blijkt de continuïteit kwetsbaar. Programma's zijn beëindigd, afgeschaald of onzeker geworden doordat het aantal aanmeldingen te laag is om ze rendabel te organiseren.

Financiering speelt hierin een belangrijke rol. Veel trajecten startten met tijdelijke coronamiddelen; structurele bekostiging blijkt daarna moeilijk. Niet alle vo-scholen kunnen of willen bijdragen, terwijl tegelijkertijd onvoldoende deelnemers worden geworven.

Ondanks positieve opbrengsten nam slechts ongeveer 15% van de beoogde risicogroep deel. Juist de groep die in potentie het meest gebaat kan zijn bij tijdige begeleiding, meldt zich in de praktijk nauwelijks aan bij vrijwillige oriëntatietrajecten.

5. BIJLAGEN

Bijlage 1 – Terugkerende factoren buiten de scope van het project

In de gesprekken komen een aantal terugkerende factoren naar voren die grote invloed hebben op de doorstroom, maar buiten de directe scope van dit project liggen. Hieronder worden deze kort beschreven.

Betere informatieoverdracht

Een factor die in vrijwel alle interviews werd genoemd, is het belang van een betere informatieoverdracht tussen vo en mbo. Gesprekspartners verwachten dat hier aanzienlijke winst te behalen is voor een soepelere overgang van leerlingen. In de praktijk blijkt echter sprake van wederzijdse terughoudendheid. Vo-scholen geven aan dat het mbo zelden expliciet om overdrachtsinformatie vraagt. Het mbo meldt dat leerlingen vanuit het vo meestal zonder een overdrachtdossier of warme introductie instromen.

Drempelloze doorstroom

Een aanzienlijk deel van de geïnterviewden waardeert het principe van drempelloze doorstroom positief: kandidaten hebben nu toegang tot mbo-onderwijs zonder de vroegere selectie intake- en selectieprocedures. Tegelijkertijd signaleren gesprekspartners dat deze toegankelijkheid mogelijk van invloed is geweest op de inrichting van de intakeprocedures binnen het mbo. Het intakeproces is over het algemeen minder uitgebreid geworden. Opvallend is dat programma's die voor deze of een vergelijkbare doelgroep als succesvol gelden – waaronder trajecten als de beroepshavo – juist wél investeren in een uitgebreide intake en kennismaking vooraf.

Tijdige voorbereiding op plan b

De meeste vo-scholen beginnen al tussen december en februari met het voorbereiden van leerlingen op een plan b. Sommige scholen vragen leerlingen uiterlijk 1 april een vervolgrichting vast te leggen. Dit is een belangrijke deadline voor mbo-aanmeldingen: wie zich voor deze datum aanmeldt, is gegarandeerd toegelaten tot de opleiding van zijn of haar keuze, mits voldaan is aan de toelatingseisen. In de praktijk vraagt dit veel tijd en inzet, terwijl niet alle decanen en mentoren voldoende ruimte hebben om deze begeleiding structureel en zorgvuldig uit te voeren.

Kansrijk adviseren en de keerzijde

Geïnterviewden staan positief tegenover kansrijk adviseren, vooral vanuit het streven naar kansengelijkheid. Kansrijk adviseren houdt in dat een schooladvies gebaseerd is op het ontwikkelpotentieel van de leerling en gericht is op het bieden van maximale onderwijskansen, ook wanneer dit hoger ligt dan wat uitsluitend op basis van huidige prestaties verwacht zou worden (Ministerie van OCW; Inspectie van het Onderwijs). De aanpak werd tijdens de coronapandemie breder onder scholen verspreid en ondersteund (PO-Raad, 2022; Nederlands Jeugdinstituut, 2026). Tegelijkertijd ervaren gesprekspartners ook een belangrijk knelpunt: een deel van de huidige havoleerlingen zou in het mbo beter tot zijn recht komen.

Havo-p

Veel scholen zijn gestart met havo-p (praktijkgerichte havo). Voor deze leerroute is momenteel subsidie beschikbaar, waarmee een extra vak kan worden aangeboden. Leerlingen kunnen hiermee resultaten compenseren, wat naar verwachting het aantal dubblures vermindert.

Overgangsbewijs als signaal

Een overgangsbewijs naar havo 4 zou de belofte moeten zijn dat het behalen van een havodiploma binnen bereik ligt. Wanneer een leerling in havo 3 al moeite heeft met het niveau of eerder vertraging heeft opgelopen, nemen de uitdagingen in de bovenbouw

doorgaans verder toe. Een belangrijke risicogroep zich dan ook onder de leerlingen die met moeite de overgang van havo 3 naar havo 4 maken.

Beeldvorming bij ouders

Ouders spelen een cruciale rol in het keuzeproces van leerlingen. In vrijwel alle gesprekken wordt hun invloed nadrukkelijk genoemd. Tegelijkertijd is hun opkomst bij informatie- en ouderbijeenkomsten op veel vo-scholen beperkt. Volgens professionals komt het beeld dat ouders hebben van het mbo niet altijd overeen met de actuele praktijk: het mbo wordt nog regelmatig gezien als een minder wenselijke of lagere route. Dit maakt het voor leerlingen moeilijker om een weloverwogen keuze te maken en de overstap naar het mbo positief te ervaren.

Terugdringen van verzuim

Verzuim is een van de belangrijkste voorspellers van voortijdige uitval. Een sterke inzet op het terugdringen ervan is dan ook noodzakelijk. Tijdige signalering, intensieve opvolging en duidelijke verantwoordelijkheid binnen de schoolorganisatie zijn cruciaal om risico's vroegtijdig te beperken.

Beeldvorming in het systeem

Scholen ervaren dat de overstap van havo naar mbo in de context van toezicht en rendement wordt gezien als afstroom. Dat schept een paradox: professionals proberen mbo als gelijkwaardige en kansrijke route te presenteren, terwijl dezelfde keuze in het systeem als afstroom en negatief telt.

Bijlage 2 - Vroege oriëntatie als systeeminterventie in havo 3

Uit de interviews komt consistent naar voren dat de overstap naar het mbo vaak pas in beeld komt wanneer duidelijk wordt dat de havoroute niet haalbaar is. De leerling staat op dat moment al onder tijdsdruk en beleeft de keuze vaak als een faalmoment in plaats van als een volwaardige vervolgrichting.

Een structurele interventie in havo 3, gericht op het vroegtijdig en realistisch informeren van alle leerlingen over alle mogelijke routes, zou daarom veel effect kunnen hebben. Door deze oriëntatie preventief en breed aan te bieden wordt de overstap naar het mbo niet langer gepositioneerd als afstroom, maar als een gelijkwaardige onderwijsroute. Dit kan bijdragen aan:

- Normalisering van het mbo als volwaardige keuze, waardoor leerlingen en ouders eerder openstaan voor deze route;
- Betere en bewustere studiekeuzes, doordat leerlingen meer tijd hebben om zich te oriënteren zonder tijdsdruk;
- Voorkomen van uitval, doordat leerlingen eerder op een passende plek terechtkomen;
- Positievare motivatie en eigenaarschap, doordat de keuze niet wordt ervaren als een noodoplossing;
- Betere aansluiting tussen vo en mbo, doordat verwachtingen realistischer zijn;
- Efficiëntere schoolloopbanen, aangezien leerlingen via het mbo alsnog het hbo kunnen bereiken, vaak binnen een vergelijkbare totale studieduur.

Deze aanpak sluit aan bij de oplossingsrichtingen uit dit onderzoek, met name het belang van vroegtijdige oriëntatie, realistische beeldvorming en preventief handelen vóórdat sprake is van uitval of overstapdruk. Tegelijkertijd reikt dit verder dan

afzonderlijke activiteiten, zoals een informatiebijeenkomst – het is een systeeminterventie.

Effectieve implementatie vraagt om structurele inbedding in het LOB-programma, consistente positionering door scholen, en afstemming met mbo-instellingen en beleidskaders. Ook speelt de manier waarop de Inspectie van het Onderwijs deze route beoordeelt een rol: de huidige kwalificatie als ‘afstroom’ kan een belemmering vormen voor brede implementatie.

De beïnvloedingssfeer van deze interventie ligt deels buiten de directe reikwijdte van dit project en effecten zijn vooral op de langere termijn te verwachten. Om deze redenen past dit meer bij een strategische systeemaanpak dan bij de direct inzetbare maatregelen van de huidige projectopdracht.

Tegelijkertijd bevestigt deze bevinding het belang van een verschuiving van reactief handelen (bij dreigende uitval) naar preventief handelen (vóórdat de overstap noodzakelijk wordt), als belangrijke randvoorwaarde voor duurzame verbetering van de doorstroom.

Bijlage 3 – De geïnterviewden

Een overzicht van de geïnterviewde respondenten (in willekeurige volgorde):

School / Organisatie	Functie
Samenwerkingsverband VO Amsterdam Diemen	Beleidsmedewerker VSV
SWV VO Zuid-Holland West Metis Montessori Lyceum (Montessori Scholengemeenschap Amsterdam)	Beleidsadviseur Directeur
ROC Midden Nederland (Mbo- talentprogramma voor havisten)	Accountmanager VO
Gerrit van der Veen (Stichting ZAAM)	Teamleider havo
Saxion University (100 dagen programma hbo)	Lead PRE-Programma Saxion
Berlage Lyceum (Esprit Scholen)	Afdelingsleider 3, 4, 5 havo
HLZ (Cedergroep)	Ondersteuningscoördinator onderbouw
Spirit4you	Programmamanagement
Samenwerkingsverband VO Amsterdam Diemen	Adviseur & Ambassadeur doorlopend leren
HLZ (Cedergroep)	Decaan havo bovenbouw
Marcanti (Esprit Scholen)	Teamleider examenklassen
Amsterdam van Amsterdam	LEC College Zuid
Marcanti (Esprit Scholen)	Directeur

Graafschap College Doetinchem (YouLab Doorstroom)	Docent / trainer / coach YouLab-doorstroom
ROC Flevoland	Beleidsmedewerker innovatie, VO-MBO, data-analyse
Caland Lyceum (SOVOP)	Decaan
MBO Rijnland (mjaar)	Begeleiding & ondersteuning studiesucces/ programmamanager vsv
Kairos (Tiener) College (Stichting Geert Groote Scholen)	Ondersteuningscoördinator
ASG (Onboard)	Docent, betrokken bij Onboard
ROC van Amsterdam-Flevoland	Strategisch adviseur Doorstroom VO-MBO-HBO
MBO College Almere, ROC Flevoland (Onboard)	Teamleider Onboard
Mediacollege Amsterdam	Programmaleider Toekomstbestendig opleidingsportfolio & Doorlopend Leren
Montessori Lyceum Oostpoort (Montessori)	Decaan
VOVA	Manager Onderwijs
Havo De Hof (Stichting ZAAM)	Afdelingsleider havo
ROC van Amsterdam / VOVA	Medewerker
RGO Middelharnis (Up2Havo)	Projectleider Up2Havo
Samenwerkingsverband VO Amsterdam Diemen	Beleidsmedewerker

Stichting VO Kennemerland	Adviseur onderwijs & kwaliteit
De Apollo (Stichting ZAAM)	Teamleider bovenbouw
Gerrit van der Veen (Stichting ZAAM)	Leerjaarcoördinator 4 & 5 havo
Koning Willem College (New Horizon)	Regionaal projectleider VSV
Xplore Agora Amsterdam (Stichting ZAAM)	Eindfasecoördinator
Metropolis Lyceum (VOVA)	Decaan havo/vwo
MBO College Noord, ROC van Amsterdam	Projectleider vernieuwend onderwijs
ROC van Amsterdam (Associate degree-context)	Loopbaanadviseur / intake & begeleiding / overstapcoach
ROC van Amsterdam	Overstapcoördinator MBO College Noord en Westpoort
Berlage Lyceum (Esprit Scholen)	Decaan havo
ROC van Amsterdam	Docentonderzoeker en loopbaanadviseur
Stichting StreetPro	Manager / Jongerencoach
ROC van Amsterdam/Flevoland	Projectleider Iedereen Binnenboord
Denise (Esprit Scholen)	Decaan
Nova College Haarlem (MBO Kickstart)	Opleidingsmanager
Avantus (havo-mbo project)	Docent & begeleidingsexpert
HVA (Aan de bak in Nieuw-West)	Medewerker
HLZ (Cedergroep)	Directeur
Cartesius (Esprit Scholen)	Rector

Xplore Agora Amsterdam (Stichting ZAAM)	Directeur
Berlage Lyceum	Afdelingsleider havo
HMC mbo	Docent meubel bol 4
Stichting Voortgezet Onderwijs Kennemerland	Adviseur onderwijs & kwaliteit
Samenwerkingsverband Duin & Bollenstreek	Adviseur loket passend onderwijs

Bijlage 4 – Literatuurlijst

- ECBO. (2014). *Vroegtijdig signaleren van onderwijsuitval*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- ECBO. (2021). *Voortijdig schoolverlaten in het mbo: Factsheet*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- De Graaf, D., Petit, R., Hermanussen, J., & Ferket, R. (2024). *Doorlopende leerroutes VMBO-MBO 2014-2022*. SEO Economisch Onderzoek / Kohnstamm Instituut / ECBO. <https://ecbo.nl/onderzoekpublicatie/doorlopende-leerroutes-vmbo-mbo-2014-2022/>
- Gemeente Amsterdam. (z.d.). *Kansenaanpak Voortgezet Onderwijs (VO)*.
- Huber, G., Meijers, F., & Kuijpers, M. (2023). *Loopbaangerichte leeromgevingen: motivatie, zelfregie en binding in het mbo*.
- Inspectie van het Onderwijs. (2015). *Zittenblijven in het voortgezet onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs. (2019). *De Staat van het Onderwijs*.
- Inspectie van het Onderwijs. (2023). *De Staat van het Onderwijs 2023*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs. (2024, 17 april). *De Staat van het Onderwijs 2024*. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2024/04/17/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2024>
- Inspectie van het Onderwijs. (2024, 1 oktober). *Technisch rapport – Doorstroom van havo 4 naar mbo*. [https://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/onderwijsinspectie/documenten/rapporten/2024/10/01/technisch-rapport---doorstroom-van-havo-4-naar-mbo/Technisch%2Brapport Doorstroom%20havo-mbo.pdf](https://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/onderwijsinspectie/documenten/rapporten/2024/10/01/technisch-rapport---doorstroom-van-havo-4-naar-mbo/Technisch%2Brapport%20Doorstroom%20havo-mbo.pdf)
- Inspectie van het Onderwijs. (2024, 28 november). *Doorstroom van havo 4 naar mbo: Alternatieve route niet zonder risico's*. <https://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/onderwijsinspectie/documenten/r>

[apporten/2024/11/28/doorstroom-van-havo-4-naar-mbo/Doorstroom%2Bvan%2Bhavo%2B4%2Bnaar%2Bmbo%2B-%2BAlternatieve%2Broute%2Bniet%2Bzonder%2Brisico%E2%80%99s.pdf](#)

- Kennisrotonde. (2024, 8 oktober). *Welke factoren dragen bij aan een succesvolle doorstroom van havo naar mbo?* [Samenvatting/bericht met literatuurduiding].
- Maastricht University / ROA — Meng, C., & Bles, P. (2017). *Voortijdige schoolverlaters (ROA Fact Sheet 003)*. <https://cris.maastrichtuniversity.nl/en/publications/voortijdig-schoolverlaters>
- Nederlands Jeugdinstituut. (2024 en 2025). *Voortijdig schoolverlaten in Nederland*. Utrecht: NJI.
- Onderzoek en Statistiek Gemeente Amsterdam. (2022). *Overstap van het voortgezet onderwijs naar het mbo*. Gemeente Amsterdam.
- Onderzoek en Statistiek Gemeente Amsterdam. (2025). *Onderwijs in cijfers 2025*. Gemeente Amsterdam. <https://onderzoek-en-statistiek.nl/artikel/onderwijs-in-cijfers-2025>
- ResearchNed. (2019). *Studies naar uitval en studiekeuze in het mbo*.
- Van den Dungen, S., & Westerhuis, A. (2010). *De route van havo naar mbo: uitweg of omweg?* ECBO.
- Van den Berg, L. (2024). *Havisten in het mbo: ervaringen met LOB, studiekeuze en aansluiting*.
- Van Heijst, A., Van Rooijen, L., & Elffers, L. (2021). *Uitval in het mbo: factoren, risicogroepen en aanknopingspunten voor preventie*.
- VO-raad. (2020). *Handreiking kansrijk adviseren*.
- Westerhuis, A., & Van Wijk, A. (2011). *Doorstroom en keuzes van havisten richting mbo*.
- Traag, T., & Van der Velden, R. K. W. (2011). *Voortijdig schoolverlaten in het vmbo: de rol van individuele kenmerken, gezinsfactoren en de school*. Maastricht University.
- U Can Act – Rijksuniversiteit Groningen. (2019). *Procesonderzoek U Can Act*.
- ECBO & SBB. (2019). *Kwetsbare overstappers: doorstroom van vo naar mbo*.
- RMC — Regionale Meld- en Coördinatiefunctie. (2023). *VSV in beeld: risicogroepen en aanleidingen voor uitval*. [Interne rapportage].

- Scheenstra, M. (2019). *Risicosignalen en ketensamenwerking rond jongeren*.
- Scheenstra, M. (2019). *Zorg en signalering: risicofactoren rondom VSV en effectieve interventies*. [Interne publicatie].
- NOS Nieuws. (2024, 17 april). *Bijna 1 op de 10 havo-leerlingen stapt na het vierde jaar over naar het mbo zonder diploma*.